

Intuicije kao kriterij adekvatnosti normativnih etičkih teorija?

KAROLINA KUDLEK

*Poslijediplomski studij filozofije
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb
E-mail: kkudlek@hrstud.hr*

SAŽETAK: Intuicije u filozofiji, posebice moralnoj, zauzimaju značajno mjesto. Naime, etičke ili moralne intuicije se najčešće razumijevaju kao svojevrsan test moralne adekvatnosti, odnosno one ukazuju na prihvatljivost ili neprihvatljivost određene etičke teorije. Uvriježen je način pobijanja normativne etičke teorije pokazati da pod određenim okolnostima ona vodi zaključcima koji su u sukobu s našim uobičajenim moralnim intuicijama. Većina se normativnih etičkih teorija, barem u nekoj svojoj formulaciji, susreće s problemom kontraintuitivnosti. Taj problem posebice pogađa konzekvencijalističke normativne etičke teorije (kao što su utilitarizam ili etički egoizam). Cilj je ovog rada propitati vjerodostojnost intuicija općenito, njihovo porijeklo i namjenu. U tu će se svrhu poslužiti rezultatima novijih istraživanja u neuroznanosti i evolucijskoj psihologiji koja nude pogled na moralnost i intuicije iz posve drugoga kuta. Rezultati navedenih istraživanja pokazuju kako su intuicije produkti emocija koje se upliću u moralno prosuđivanje te mogu uzrokovati iracionalno odlučivanje i djelovanje. Iako evolucijsko porijeklo moralnosti nije novost u etici, shvaćanje etičkih intuicija kao naslijeđa naše biološke prošlosti mora dovesti njihovu normativnu ulogu u pitanje.

KLJUČNE RIJEČI: Etički intuicionizam, evolucijska psihologija, kontraintuitivnost, moralne intuicije, naturalizirana etika, neuroznanost, normativne etičke teorije, teorija evolucije, tramvajska dilema.

1. Intuicije u etici

U životu se na svakodnevnoj razini ‘koristimo’ intuicijama te nam one na neki način pojednostavljuju uobičajenu komunikaciju i izražavanje. Primjerice, kada kažem „Imala sam osjećaj da će danas nešto poći krivo“ zapravo referiram na ono što bismo u svakodnevici nazvali intuicijom. Njihove upotrebe najčešće nismo niti svjesni, a posebice ne kompleksnosti kojom im se može pristupiti unutar filozofije i pojedinih filozofskih disciplina. U literaturi se intuiciju nerijetko opisuje kao „osjećaj iz trbuha“ (*gut feeling*), „predosjećanje“, „šesto čulo“ ili pak „impuls“, „nagon“ i sl. Misteriozne karakteristike intuicija su sveprisutne i u filozofiji. Intuicija se dotiču mnoge filozofske discipline, najčešće epistemologija i etika, ali nerijetko i logika, filozofija jezika te u novije vrijeme eksperimentalna filozofija. Za potrebe ovoga rada je od najveće važnosti mišljenje epistemologa i naravno, etičara. Intuicije su u filozofiji prisutne, kako se već dalo naslutiti, od davnina. No pridavanje posebne teorijske pozornosti intuicijama je relativno novijega datuma.

Dakle, moralne ili etičke intuicije¹ posebno značajan status dobivaju unutar filozofskog gledišta koje se naziva etički intuicionizam. Riječ je o stajalištu kojim se tvrdi da možemo spoznati moralne istine sposobnošću koju nazivamo „moralna intuicija“. Etički intuicionizam, kako prikazuje Dancy (2010 [2009]), je bio posebno popularan među britanskim analitičkim filozofima ranoga 20. stoljeća. Njegov je najpoznatiji zagovornik bio Harold Arthur Prichard koji u svojim radovima nastoji objasniti kako su moralne intuicije način na koji spoznajemo moralno dobro i loše.² Prichard i istomišljenici zapravo usvajaju fundacionalistički pristup moralnosti.

¹ Iako postoje brojne rasprave oko razlike u značenju ovih termina, zbog jednostavnosti ću ih kroz tekst koristiti kao istoznačnice. Zahvaljujem recenzentu na ovoj opasci.

² Primjerice u znamenitome članku iz 1912. godine „Does Moral Philosophy Rest on a Mistake?“ [*Mind* 21, 21-37].

Fundacionalizam u etici, slično kao i u epistemologiji, pretpostavlja postojanje temeljnih moralnih načela koja su izvor svega ostaloga moralnoga znanja.³ Ta načela su samoopravdavajuća i samoevidentna te ih se označava kao moralne istine, moralne činjenice ili moralna vjerovanja. Kao što je rečeno, do tih moralnih istina dolazimo (ne-inferencijski) putem moralnih intuicija, što moralne intuicije tada čini svojevrsnim preduvjetom moralnog *a priori* znanja. Općenito se zapravo moralne intuicije veže uz vrstu vjerovanja koja su samoevidentna ili ih se s njima poistovjećuje. Moguće ih je okarakterizirati kao „dalja mentalna stanja“ ili kao rezultat intelektualne refleksije (Pust, 2012).

S obzirom da su etički intuicionisti nastupili prilično ambiciozno i intuicijama pridali veliku važnost, među teoretičarima je ubrzo došlo do neslaganja. Popularnost etičkog intuicionizma je posebice opala za vrijeme uspona logičkog pozitivizma i naturalizma u filozofiji. S obzirom da su intuicije osobito značajne moralnim realistima, kritika se usmjerena moralnom realizmu često preklapa s kritikom upućenom moralnim intuicijama. Prvenstveno je riječ o problemima iz metaetičkih rasprava vezanima uz moralnu ontologiju. Jedan od najpoznatijih prigovora vezanih uz zagovaranje postojanja objektivnih moralnih istina (a samim time i uz opravdanost

³ Klasični fundacionalizam (u epistemologiji) se može definirati na sljedeći način: „Klasični fundacionalist dijeli naša vjerovanja u dvije skupine: ona koja trebaju potporu od drugih i ona koja mogu podupirati druga te sama ne trebaju potporu. Potonja tvore naše epistemološke temelje, a prva nadgradnju sagrađenu na tim temeljima“ (Dancy, 2001: 59). Jedan je primjer fundacionalizma u etici spomenuti etički intuicionizam. Njegovi su teorijski motivi u osnovi slični motivima fundacionalizma u općoj epistemologiji. W. Sinnott-Armstrong (2006: 340) primjerice navodi kako se u moralnoj epistemologiji – koja je opća epistemologija primijenjena na moralna vjerovanja – najčešće govori o intuicionizmu u kontekstu skeptičkog argumenta iz regresa. U epistemologiji općenito vjerovatelj ima opravdanje za neko vjerovanje ako ono valjano slijedi iz skupa premisa u koje je već opravdano vjerovati. Takav vid opravdanja zahtijeva lanac zaključaka koji mogu sezati u beskonačnost. Kako bi doskočili problemu beskonačnoga regresa mnogi su epistemolozi pribjegli fundacionalističkom rješenju. Moralni intuicionisti primjenjuju istu strategiju te pretpostavljaju temeljna *moralna* vjerovanja kako bi zaustavili skeptički regres po pitanju *moralnog* opravdanja.

intuicija) naglašava masovno neslaganje oko moralnih vrijednosti. Drugim riječima, kritičari se pitaju kako je moguće da ljudi posjeduju toliko različita stajališta o moralnim pitanjima ako postoje objektivne moralne istine koje bi nam svima trebale biti intuitivno dostupne? Čini se da je objektivnost moralnih vrijednosti u najmanju ruku upitna. Potom se često osporava potreba za uvođenjem novih entiteta, posebice iz perspektive načela štedljivosti ili Ockhamove britve.⁴ Prema navedenom bi se načelu prednost trebala davati teorijama s uvjerljivim i jednostavnijim objašnjenjima, dok moralni realizam uvodi neobične apstraktne entitete (moralne istine). Intuicijama se nadalje spočitava i da su nepouzdana, pogrešive, čudne, kako ih nije moguće provjeriti, kako nemamo opravdanja vjerovati u njihov sadržaj, kako su eksplanatorno nedostatne, kako se mogu koristiti da se opravda bilo što itd. (Pust, 2012).

Kada se neka teorija suoči s nizom ozbiljnijih prigovora, obično se poseže za njezinim modificiranjem. Na sličan su način i etički intuicionisti odlučili svoju teoriju pomalo „razvodniti“. Michael Huemer je jedan od poznatijih zagovornika toga oblika ‘oslabljenoga’ etičkog intuicionizma u 21. stoljeću. U istoimenoj knjizi, *Ethical Intuitionism*, Huemer (2008: 101-105) nastoji objasniti kako je Prichardov pristup etičkim intuicijama bio previše radikaln, odnosno da je Prichard koristio terminologiju od koje današnji intuicionisti zaziru. Oni, naime, ne prihvaćaju odgovornost koju je etički fundacionalizam nametnuo te se pokušavaju obraniti tvrdeći da je riječ prvenstveno o nesporazumu. Točnije, današnji etički intuicionisti odgovaraju na većinu kritika modificirajući svoju teoriju pa sukladno tome tvrde kako nisu sve intuicije jednako vjerodostojne (neke imaju više ‘kredita’ od drugih jer su obično ‘jače’ ili prisutnije pa se zato čine istinitijima); nisu

⁴ Kako u filozofskom rječniku navodi Halder (2008: 238) *Ockhamova britva* je „naziv za načelo ekonomičnosti ili štedljivosti u istraživačkoj metodi znanosti (neka mnogostrukost se ne treba postavljati bez nužnosti), dakle, naziv za načelo koje se pripisuje Ockhamu.“

nepogrešive, niti je sve moralno znanje intuitivno; nisu sve moralne istine samoevidentne (samo su neka moralna vjerovanja *prima facie* opravdana intuicijama); etički intuicionizam ne tvrdi niti irelevantnost argumentacije i rezoniranja, odnosno kada imamo skup *prima facie* opravdanih moralnih vjerovanja od kojih počinjemo, prostor za moralno zaključivanje je širok i otvoren za prerade, izmjene i sl.

Huemer (2008: 102) nadalje definira intuicije kao početne (inicijalne) intelektualne pojave (*appearances*), a etičke intuicije kao intuicije s evaluativnim sadržajem. Autor smatra kako je razumno pretpostaviti da stvari jesu upravo onakve kakvima nam se čine (u nedostatku dokaza za suprotno). Rasuđivanje ponekad izmijeni način na koji nam se stvari čine, ali postoji način na koji nam se one čine prije rasuđivanja te ga zovemo „inicijalna pojava“, tj. intuicija (Huemer, 2008: 102). Ona nije posljedica zaključivanja iz nekih drugih vjerovanja. Sadržaj etičke intuicije je pak vrijednosna propozicija. Primjerice:

- (i) Uživanje je bolje od patnje; (ii) Ako je A bolje od B, a B bolje od C, onda je A bolje od C; (iii) Nepravedno je kazniti nekoga za zločin koji nije počinio; (iv) Hrabrost, dobronamjernost i iskrenost su vrline; (v) Ako osoba ima pravo nešto učiniti, tada ju nijedna druga osoba nema pravo u tome prisilno spriječiti (Huemer, 2008: 102).

Danim primjerima Huemer nastoji pokazati kako se sve ove rečenice čine istinitima. S obzirom da je njihova pojava intelektualna te ih se može vrednovati zaključuje kako su etičke intuicije relevantna mentalna stanja.

Kako bismo donosili moralne prosudbe i stvarali etičke teorije i norme trebamo neprijepornu osnovu. Uvriježeno je mišljenje da takve neprijeporne moralne istine postoje (vidjeli smo neke od primjera koje navodi Huemer) te ljudi vode svoje svakodnevne živote manje ili više s njima u skladu. Moralne intuicije se najčešće shvaćaju upravo kao ta neprijeporna osnova ili kao posrednice u spoznavanju moralnih istina. No dovoljno je zagrebat malo

ispod površine kako bi neprijepornost postala prijeporna. Naime, moralne intuicije među ljudima uopće nisu jednoobrazne, štoviše ljudi međusobno često imaju potpuno suprotna stajališta o moralnim pitanjima, a nerijetko i iste osobe radikalno mijenjaju mišljenja u različitim životnim situacijama. Primjerice, brojna su istraživanja unutar eksperimentalne filozofije pokazala kako se intuicije značajno razlikuju ovisno o kulturi, društveno-ekonomskom statusu, kognitivnim sposobnostima i sl.⁵ (Knobe, 2007). Iako je evidentno kako se status i vjerodostojnost moralnih intuicija teško može pobliže odrediti, kritički pristup danoj tematici je prilično rijetka pojava.

2. Kontra-intuicije u etici

Usprkos vrlo oprečnim stavovima i nadasve upitnom statusu, intuicije su se uspjele izboriti za utjecajno mjesto i u najsuvremenijoj etičkoj literaturi. One se u moralnoj filozofiji najčešće razumijevaju kao svojevrsan test moralne adekvatnosti, odnosno ukazuju na prihvatljivost ili neprihvatljivost određene etičke teorije. Uobičajen način ‘pobijanja’ normativne etičke teorije je pokazati kako ona pod određenim okolnostima vodi zaključcima koji su u sukobu s našim uobičajenim moralnim intuicijama. Pritom se intuicijama često pristupa i kao tzv. zdravorazumskim kriterijima. Većina normativnih etičkih teorija se barem u nekoj svojoj formulaciji susreće s problemom kontraintuitivnosti. Navedeni problem ću nastojati prikazati na

⁵ Metode koje eksperimentalna filozofija koristi u istraživanju intuicija su povezane sa suvremenom kognitivnom znanostima, točnije sa sustavnim eksperimentiranjem i statističkom analizom. Prema rezultatima koje prikazuje Joshua Knobe u članku „Experimental Philosophy“ se čini da intuicije uopće nisu ono što su filozofi tradicionalno pretpostavljali. Istraživanja su provedena na trima različitim razinama: kulturna različitost, pučka psihologija i moralno prosuđivanje te moralna odgovornost. Zapažena je znatna ovisnost i opterećenost intuicija kulturnim različitostima i društveno ekonomskim statusom. Otkrivene su nove činjenice o kognitivnim mehanizmima koji stoje u podlozi ljudskih intuicija. Uočene su važne veze između pučke psihologije i moralnog prosuđivanja. Intuicije su se razlikovale ovisno o apstraktnosti ili konkretosti primjera koji se prosuđuje i sl. (Knobe, 2007).

primjeru dviju krajnje različitih konzekvencijalističkih etičkih teorija – etičkog egoizma i utilitarizma.

2.1. Moralne intuicije i etički egoizam

Etički je egoizam u kontekstu rasprave o kontraintuitivnosti etičkih teorija možda najistaknutiji primjer. Riječ je o normativnoj etičkoj teoriji prema kojoj je opravdano da svaki pojedinac djeluje u svom vlastitom interesu. Štoviše, dužnost je pojedinca u svakoj situaciji djelovati tako da maksimizira vlastitu korist. Etički egoizam spada u konzekvencijalističke teorije koje ispravnost ili pogrešnost djelovanja prosuđuju prema njegovim posljedicama. Načelo vlastitog interesa sažimlje sve dužnosti pojedinca, a ono što djelovanje čini ispravnim jest činjenica da je u vlastitu korist (Rachels, 2003: 78).

Etički egoizam, u svojoj standardnoj formulaciji,⁶ nailazi na mnoštvo prigovora, a među njima istaknuto mjesto zauzima prigovor iz kontraintuitivnosti. Naime, čini se da egoizam ne ostavlja mjesta altruističnom i nesebičnom djelovanju. S obzirom da svakodnevni život obiluje primjerima ljudskog djelovanja na dobrobit drugih (bez očekivanja da se usluga kompenzira) proizlazi kako etički egoizam propisuje nešto što odudara od stvarne prakse. Uglavnom vjerujemo kako je nesebično djelovanje ispravno oslanjajući se na naše uobičajene moralne intuicije. Na taj se način načela etičkog egoizma sukobljavaju s našim moralnim intuicijama. Primjerice, rijetko koja osoba neće spasiti dijete od utapanja iako je mala vjerojatnost da će joj usluga biti kompenzirana. Štoviše, postoje primjeri koji ukazuju kako su ljudi spremni žrtvovati vlastite živote za dobrobit drugih, često i

⁶ Misli se na formulaciju koja se najčešće nalazi u primarnoj etičkoj literaturi (udžbenicima, prikazima i sl.). Važno je napomenuti da postoje i modificirane verzije etičkog egoizma koje se bolje suočavaju s danim prigovorima, no za potrebe ovoga dijela rada nije relevantno ulaziti u takve detalje.

potpunih stranaca te je teško uvidjeti kako bi im takvo djelovanje bilo na korist. Sukob etičkog egoizma s našim uobičajenim intuicijama poprima toliko ozbiljne razmjere da potiče razmatranja o potpunom odbacivanju navedene teorije kao normativne etičke teorije.

2.2. Moralne intuicije i utilitarizam

Utilitarizam je također konzekvencijalistička normativna etička teorija koja se može promatrati kao prirodna alternativa ili moralna krajnost etičkom egoizmu. Utilitarizam, dakle, određuje ispravnost određenog postupka s obzirom na posljedice koje će on imati na sve njime zahvaćene pojedince. Moralno je ispravan onaj postupak koji za posljedicu ima najveću ukupnu količinu korisnosti (ili ostvaruje najveću prevagu dobrih nad lošim posljedicama). Utilitaristi sažimlju sve dužnosti pojedinca u *načelo najveće sreće* (Rachels, 2003: 91-93). Utilitarizam predstavlja privlačno rješenje naših moralnih dilema jer se čini posve racionalnim težiti maksimizaciji ukupne dobrobiti. Iako se utilitarizam često označava kao dobroćudnu i altruističnu etiku koja nastoji smanjiti patnju u svijetu i povećati količinu sreće, čini se da ni ona ne izbjegava sukob s intuicijama. Drugim riječima, jedan od ozbiljnijih prigovora s kojime se svaki dosljedni utilitarist mora suočiti je ponovno onaj iz kontraintuitivnosti.

Mnogo je poznatih primjera kojima se nastoji ukazati na ovaj problem. Jedan je od njih primjer liječnika koji usmrti zdravoga pacijenta kako bi njegovim organima spasio petero bolesnih. Jasno je kako bilo koji oblik žrtvovanja nevine osobe nije u skladu s našim uobičajenim intuicijama i poimanjem pravednosti. Međutim, prema utilitarističkom računu sreće postupci poput gore navedenih ne samo da su dopustivi, već se i zahtijevaju. Dakle, i u najaltruističnijoj etičkoj teoriji nailazimo na problem kontraintuitivnosti. Možda je primjereno spomenuti kako se problem kontraintuitivnosti javlja i u drugim etičkim teorijama, izuzev dviju spo-

menutih.⁷ No iz navedenih je primjera već posve evidentno kako intuicije mogu stvarati veliku prepreku unutar etičkog teoretiziranja. Postavlja se pitanje trebaju li etičari doista strepiti od ‘zdravorazumskog’ testiranja vlastitih teorija?

U nastavku će rada biti riječi o mogućim objašnjenjima porijekla i vjerodostojnosti intuicija koja dolaze iz manje filozofskih, a više znanstvenih disciplina kao što su primjerice evolucijska psihologija i neuroznanost. Smatram kako će prikaz znanstvenih rezultata o intuicijama pokazati da one, zbog svoje emocionalne naravi i prilagođenosti prijašnjemu evolucijskome okolišu, ne mogu biti kriterij prosudbe adekvatnosti neke normativne etičke teorije.

3. Moralne intuicije i znanost

Prema mišljenju mnogih etičara naša je uobičajena moralnost objašnjiva u kategorijama teorije evolucije. Discipline koje prvenstveno nude objašnjenja moralnosti iz perspektive znanosti su sociobiologija i, u relativno novije vrijeme, evolucijska psihologija. Predmet njihova interesa bi se možda mogao obuhvatiti pod zajedničkim nazivnikom *evolucijske etike*.⁸ Na pitanje trebaju li etičke teorije nastojati oko usklađivanja s kriterijem intuitivnosti se može pokušati odgovoriti pomoću rezultata nekih filozofsko-znanstvenih

⁷ Iako se primjerice deontološke etičke teorije općenito smatra manje kontraintuitivnima od konzekvencijalističkih, one često nailaze na slične probleme. Slijepo slijeđenje pravila nerijetko dovodi do tzv. sukoba dužnosti, odnosno može zahtijevati od nas postupke koji nisu u skladu s našim uobičajenim moralnim intuicijama. Poznati je primjer osobe koja mora slagati kako bi spasila nečiji nevini život. Riječ je o sukobu dužnosti da se govori istinu i dužnosti da se spasi život, odnosno sukob dužnosti nije ništa drugo doli prigovor kontraintuitivnosti.

⁸ Evolucijsku etiku je moguće definirati na sljedeći način: „Najopćenitije definirana, evolucijska etika je filozofsko-znanstveni projekt kojim se načela i metode evolucijske teorije i sociobiologije nastoji povezati s osnovnim problemskim područjima klasične etike, s ciljem rješavanja njezinih središnjih pitanja poput pitanja o porijeklu i prirodi morala (deskriptivna etika) odnosno pitanja o utemeljenju i opravdanju moralnih normi (normativna etika i metaetika)“ (Bracanović, 2007: 103).

istraživanja. Naturaliziran pristup etici nije novost u filozofiji, ali naturaliziran pristup moralnim intuicijama je relativno novijega datuma. Međutim, rezultati koje donose znanstvena istraživanja u tome području su od iznimne važnosti za razumijevanje uloge intuicija u moralnoj filozofiji. U nastavku ću se osvrnuti na neke od eksperimenata provedene u domeni evolucijske psihologije i neuroznanosti, odnosno na posljedice koje oni imaju u objašnjenju naših moralnih intuicija.

3.1. Moralne intuicije i teorija evolucije

Prvi primjer ima za cilj ilustrirati činjenicu da su moralne intuicije dizajnirane u našoj evolucijskoj prošlosti kako bi usmjeravale ponašanje primjerno tadašnjem okolišu. Odnosno, može se tvrditi kako je naša moralna psihologija dizajnirana od strane prirodne selekcije za uvjete života u dalekoj prošlosti.⁹ Iz današnje perspektive mnoge od evolucijski stečenih intuicija mogu jednostavno promašivati svoju nekadašnju svrhu. Riječ je o primjeru američkoga sociologa i psihologa Jonathana Haidta, koji je putem raznih ispitivanja proučavao način donošenja moralnih prosudbi. Haidt (2001: 814) predlaže da razmotrimo sljedeći scenarij.

Brat i sestra se na proputovanju odluče na spolni odnos iz znatiželje i zabave, pritom koriste dvostruku kontracepcijsku zaštitu te odluče da nikome neće o tome govoriti niti će taj čin ponoviti. Oboje u njemu uživaju te se u konačnici osjećaju još prisnijima. Većina ljudi koja čuje ovu priču *brzo* zaključuje kako čin o kojemu je riječ nije moralno ispravan. Međutim, tražeći razloge kojima bi svoju tvrdnju potkrijepili upadaju u zamku jer su standardni prigovori poput pogrešnosti razmnožavanja srodnika ili emocionalnog ošteći-

⁹ Uvjeti života u dalekoj evolucijskoj prošlosti su uključivali primjerice male, srodnički orijentirane zajednice s primitivnom tehnologijom, dok su uvjeti života u današnjem okolišu za većinu ljudi radikalno drukčiji. Neki suvremeni bioetičari ovim putem ukazuju na problem nesrazmjera naše moralne psihologije s našom djelatnom stvarnošću. Za više vidi Persson i Savulescu (2012).

vanja isključeni. Naime, evolucija nas je opskrbila mehanizmima svojevrsne 'zaštite' od općenja sa srodnicima kako ne bi došlo do deformacija u genetskom materijalu, odnosno opskrbljeni smo tzv. moralnim intuicijama koje upozoravaju da je spolno općenje sa srodnicima loše. Naposljetku, mnogi od ispitanika jednostavno ustvrđuju nešto poput: „Ne znam, ne mogu objasniti, jednostavno je pogrešno“. Haidt razmatra kakav to model moralnog prosuđivanja omogućava pojedincu da zna kako je nešto pogrešno bez da može pružiti razlog? Autor nudi novu alternativu uvriježenome racionalističkome modelu (unutar kojega je moralna prosudba uzrokovana moralnim zaključivanjem) pod nazivom *društveni intuicionistički model*. Pritom se pojam „intuicionizam“ odnosi na stajališta da postoje moralne istine koje su samo-evidentne, a moralne intuicije dolaze prve i direktno uzrokuju moralne prosudbe. Moralno zaključivanje je uglavnom *ex post facto* proces kojim se nastoji utjecati na intuicije drugih ljudi. Središnja je tvrdnja ovoga modela kako su moralne prosudbe uzrokovane brzim moralnim intuicijama za kojima slijedi sporije moralno zaključivanje. Haidt (2001: 818), nadalje, definira osnovne pojmove svoga modela, a među njima i pojam moralne intuicije kako slijedi: „*Moralnu intuiciju* se pak može definirati kao naglu pojavu moralne prosudbe u svijesti, koja uključuje afektivnu vrijednost (dobro–loše, sviđa mi se–ne sviđa mi se), bez svjesnosti o koracima traženja, vaganja dokaza ili izvođenja zaključka“.¹⁰

Potom, u daljnjem razjašnjavanju porijekla intuicija, autor navodi kako se moralne norme razlikuju ovisno o kulturi, klasi i povijesnom razdoblju te da su psiholozi općenito pretpostavljali kako je moralnost naučena u djetinjstvu. Međutim, njegov model pretpostavlja da je moralnost (poput jezika) uglavnom evolucijska adaptacija ugrađena u višestruke dijelove mozga

¹⁰ Ostali važniji definirani pojmovi su kako slijedi: „Moralne prosudbe su dakle definirane kao evaluacije (dobro vs. loše) djelovanja ili karaktera osobe, a donose se uz poštivanje skupa vrлина koje se smatraju obveznicima unutar kulture ili supkulture“. Moralno zaključivanje je „[...] svjesna mentalna aktivnost koja se sastoji od preoblikovanja danih informacija o ljudima kako bi se postigla moralna procjena“ (Haidt, 2001: 817-818).

i tijela, prije pojavna nego naučena. No svejedno zahtijeva vanjski utjecaj (*input*) i oblikovanje od strane određene kulture. Na tome tragu Haidt (2001: 826) moralne intuicije označava kao urođene i enkulturirane.¹¹

3.2. Moralne intuicije i neuroznanost

Sljedeći eksperiment ima za cilj ukazati na *emocionalnu* osnovu moralnih intuicija. Američki se psiholog morala Joshua D. Greene bavi neuroznanstvenim pristupom moralnim prosudbama i intuicijama te je sa skupinom autora objavio članak temeljen na istraživanju uključenosti emocionalnosti u moralno prosuđivanje. U njihovom istraživanju ispitanici su bili podvrgnuti raznim moralnim dilemama te su njihove moždane reakcije praćene pomoću tehnike funkcionalne magnetske rezonance.

Najreprezentativniji primjer iz provedenih ispitivanja je tzv. tramvajska dilema (*trolley case dilemma*) unutar koje se ispitanike suočava s dvije formulacije hipotetskoga problema identičnih uloga. Naime, u prvome slučaju tramvaj bez nadzora juri prema petero ljudi na tračnicama i znači njihovu neizbježnu smrt. Ispitanik je ulozi promatrača koji je u mogućnosti prebaciti skretnicu i preusmjeriti tramvaj na prugu na kojoj se nalazi samo jedna osoba. Na pitanje „Treba li preusmjeriti tramvaj kako bi se spasilo petero ljudi pod cijenu jednoga?“ većina ispitanika odgovara potvrdno. U drugoj verziji dileme tramvaj ponovno juri prema petero ljudi koje će usmrтитi ukoliko ne bude zaustavljen. Sada je ispitanik u ulozi promatrača na nadvožnjaku koji ponovno može spasiti pet života za cijenu jednoga ukoliko *gurne* debeloga stranca s nadvožnjaka i njegovim tijelom zaustavi tramvaj.

¹¹ Nadalje, autor tvrdi kako je za moralno djelovanje – odnosno moralnu motivaciju – neophodna ‘suradnja’ s emocijama te da moralno zaključivanje nije dovoljno. Haidt (2001: 824) smatra kako upravo emocije vode altruizmu. Iako autor svoj konačni zaključak koristi kako bi ukazao na ne-iracionalnost emocija i njihovu opravdanu ulogu u moralnom prosuđivanju, za potrebe ovoga rada naglasak ostaje upravo na dokazu emocionalne osnove uobičajene moralnosti.

U ovome slučaju većina ispitanika odgovara kako *gurnuti* stranca nije moralno ispravna odluka. Što čini moralno prihvatljivim žrtvovati jedan život za spas petero u prvoj dilemi, a u drugoj ne (Greene et al., 2001: 2105)?

Autori zaključuju kako, s psihološkog stajališta, presudnu ulogu imaju emocije koje se na poseban način angažiraju u drugoj dilemi. Istraživanje je pretpostavljalo različitu reakciju ispitanika na prekršaje koji se odvijaju na intuitivno izravnoj ili osobnoj razini (primjer druge dileme), od one vezane uz prekršaje koji se odvijaju na intuitivno neosobnoj razini (primjer prve dileme). Naime, prilikom skeniranja mozga tehnikom magnetske rezonance (u drugome slučaju) je zabilježena povećana aktivnost u području zaduženome za emocije. Daljnja istraživanja su pokazala kako povećani emocionalni podražaj izazvan moralno-osobnim dilemama nije slučajan te ima utjecaja na moralno prosuđivanje (Greene et al., 2001: 2106-2107).¹²

Dakle, neuroznanstvena istraživanja jasno ukazuju na opterećenost naših moralnih intuicija emocijama, odnosno na činjenicu da su moralne intuicije produkti emocija koji se miješaju s moralnim prosuđivanjem i stoga mogu uzrokovati moralno iracionalo odlučivanje ili djelovanje. Zašto su pak naše reakcije različite u moralnim dilemama koje imaju isti ishod, Greene detaljnije objašnjava u radu „From Neural ‘is’ to Moral ‘ought’: What are the Moral Implications of Neuroscientific Moral Psychology?“. U navedenom članku Greene (2003: 848-849) upozorava na važnost evolucijske perspektive za potpuno razumijevanje problematike osobne i ne-osobne dileme. Naime, emocionalna reakcija se javlja pri moralno osobnom prekršaju jer su ljudi u evolucijskoj prošlosti živjeli u manjim zajednicama u kojima je štetu drugima bilo moguće nanijeti samo izbliza – na osobnoj razini – odnosno štetu nije bilo moguće nanijeti indirektno (kao primjerice u prvome slučaju

¹² Autori napominju kako je njihovo istraživanje pomoglo razumijevanju problema s deskriptivnog psihološkog stajališta, ali ne ulaze u filozofske preskriptivne implikacije (Greene et al., 2001: 2107).

s prebacivanjem skretnice). Život je pojedinca bilo moguće spasiti ili oduzeti samo uz osobni napor. U tome kontekstu Greene objašnjava i zašto ljudi u današnje vrijeme nisu skloni primjerice davati novac u humanitarne svrhe kako bi pomogli siromašnim strancima na drugome kraju svijeta, dok će rijetko tko uskratiti pomoć ozlijeđenoj osobi pred vlastitim očima. Prema evolucijskom objašnjenju reagiramo na navedeni način jer su naši mozgovi upravo tako ‘uređeni’. Greene također napominje da je zadnjih desetljeća postalo jasno kako prirodna selekcija pod pravim uvjetima favorizira altruistične instinkte i mnogi smatraju da je upravo na taj način altruizam i nastao. Ako je to istina, kaže Greene, naši altruistični instinkti će onda odražavati okoliš u kojemu su evoluirali, a ne naš sadašnji okoliš. (Altruistični instinkti su pritom jedan od mogućih opisa moralnih intuicija.) Dakle, drugi navedeni primjer objedinjuje dvije značajne poante znanstvenih rezultata o uobičajenim moralnim intuicijama: (i) one su dizajnirane za okoliš u evolucijskoj prošlosti te su (ii) opterećene emocijama.

3.3. Moralne intuicije i normativnost

Moralne se intuicije često shvaća kao neprijeporne temelje ljudske moralnosti i izvor moralnoga znanja. Međutim, karakteristike koje o njima otkriva znanstveni pristup narušavaju ta shvaćanja. Čini se da evolucijska teorija potkopava i etički intuicionizam i moralni realizam. Važno je imati na umu kako su znanstvena objašnjenja moralnih intuicija prvenstveno deskriptivne prirode, ali su njihove filozofske implikacije neminovne.¹³ Evidentno je kako nam znanost može razjasniti mnogo naše uobičajene moralnosti, no kakve implikacije ta objašnjenja nose za normativnu etiku?

¹³ Primjerice kako navodi Greene (2003: 847): „S obzirom da sam skeptičan oko pokušaja da se moralna načela izvedu iz znanstvenih činjenica, slažem se sa zagovornicima naturalizirane etike da znanstvene činjenice mogu imati značajne moralne implikacije i da su moralni filozofi premalo pažnje posvetili relevantnim radovima iz prirodnih znanosti. [...] Ja vidim znanost kako nudi pogled ‘iza kulisa’ na ljudsku moralnost“.

Na ovo pitanje okviran odgovori nudi Peter Singer u svome članku „Ethics and Intuitions“. Naime, Singer (2005: 343-351) u navedenom članku razmatra ulogu intuicija u kontekstu porijekla moralnosti. Autor također tvrdi kako je većina naše moralnosti *objašnjiva* teorijom evolucije (uključujući dužnosti prema srodnicima i recipročno ponašanje), ali ne smatra da to *opravdava* takve elemente uobičajene moralnosti.¹⁴ Iako je nemoguće deducirati etičke zaključke iz evolucijskih činjenica to ne znači da noviji pomaci u znanstvenom razumijevanju etike nemaju nikakvo normativno značenje. Nadalje, iako ne zagovara ‘evolucijsku etiku’, Singer kritizira intuicionistički pristup etici. Pritom se osvrće na razne prigovore iz kontraintuitivnosti (vidi 2.2) kojima se konzekvencijalističke etičke teorije poput utilitarizma nastoji opovrgnuti. Njegovo je mišljenje da su primjeri kojima se apelira na uobičajene moralne intuicije, kako bi se usprotivilo konzekvencijalističkim teorijama, *ad hoc* sredstva bez metaetičkih temelja.¹⁵ Normativne etičke teorije ne pokušavaju objasniti naše uobičajene moralne intuicije. Štoviše, mogu ih sve odreda odbaciti te i dalje biti superiorne ostalim normativnim teorijama koje su ‘usklađenije’ s našim svakodnevnim moralnim prosudbama.

¹⁴ Singer (2005: 334-337) navodi kako su naše norme mogle proizaći iz prirodne selekcije s genom kao osnovnom jedinicom prijenosa urođenih obilježja kroz generacije. Nadalje, smatra kako ni pravednost nije ljudski izum – ne po svome porijeklu. Oblike pravednosti pronalazimo kod svojih bližih neljudskih rođaka (majmuna) te kod mnogih drugih vrsta ptica i sisavaca. Naime, brojna obilježja ljudske moralnosti su mogla nastati iz jednostavne recipročne prakse (kao što je uklanjanje nametnika s nedostupnih mjesta). Kroz takvu i sličnu praksu formiralo se sirovo poimanje pravednosti (raspoznavanje onih koji surađuju od onih koji varaju) unutar kojeg se recipročno djelovanje promatra kao dobro i „ispravno“, a varanje kao loše i „neispravno“. Nadalje, Singer navodi kako naša biologija ne propisuje specifične oblike koje naša moralnost poprima, štoviše čini se vjerojatnim da su svi ti različiti oblici izdanak ponašanja koje se javlja kod društvenih životinja te su rezultat uobičajenog evolucijskog procesa prirodne selekcije. Singer (2005: 337) zaključuje: „Moralnost je prirodni fenomen. Nisu potrebni mitovi kako bi se objasnila njena prisutnost“.

¹⁵ Argument kojim Singer (2007: 344) potkrjepljuje ovu tezu u samome tekstu je sljedeći: „Ako je teorija *U* istinita, onda u situaciji *X* treba učiniti *Y*. Ali znamo da bi učiniti *Y* u *X* bilo pogrešno, stoga *U* ne može biti istinito. Ovaj argument je uspješan protiv *U*, dok god se prosudba da bi bilo pogrešno učiniti *Y* u *X* ne dovede u pitanje. Ali argument ni na koji način ne utvrđuje da je pogrešno učiniti *Y* u *X*, niti kakva bi teorija bila bolja od *U*.“

Nadalje, Singer smatra da je istraživanje zašto o moralnim pitanjima mišlimo na određen način zadatak povijesti, a ne filozofije. Također, mišljenja je kako su kultura i religija uvelike odgovorne za oblikovanje moralnih intuicija koje danas prihvaćamo, dok je normativna moralna teorija pokušaj da se odgovori što bismo *trebali* činiti. Podaci o emocionalnim reakcijama pri moralnim dilemama također ne govore u prilog postojanja nečega što bi takve reakcije opravdavalo. Singer zaključuje kako bismo na današnjem stupnju razvoja trebali biti sposobni za bolje reakcije od naših evolucijskih predaka. Međutim, čini se da odbacivanje intuicija vodi u etički skepticizam. Čak i utilitaristi trebaju polazište za dobro i loše kako bi postizali najbolje ukupne posljedice. Singer odgovara da se za početak intuicije kojima se nahodimo u takvim slučajevima mogu nazvati 'racionalnim intuicijama'. Iako će naše moralne intuicije i prosudbe uvijek biti emocionalno utemeljeni intuitivni odgovori, trebamo ih znati odvajati od onih koje imaju racionalnu osnovu.

4. Etika bez intuicija?

Prema svemu je dosada prikazanom jasno kako moralne intuicije nisu popularne unutar znanstvenog ili naturaliziranog pristupa etici. Štoviše, izrazito ih se diskreditira i vraća u evolucijsku prošlost iz koje potječu. Njihova je uloga možda bila značajna u vrijeme evolucijske prošlosti, ali one danas uglavnom promašuju svoju inicijalnu bit. Ako se prisjetimo primjera o incestu između brata i sestre, vidjet ćemo u kojemu smislu moralne intuicije mogu promašivati svoju svrhu u današnjem okolišu. No na sličan se način intuicije javljaju i u primjerima tramvajske dileme gdje zbog svoje evolucijske uvjetovanosti zamućuju racionalnu moralnu prosudbu. Usprkos brojnim biološko-evolucijskim razjašnjenjima, ljudi su i dalje skloni vjerovati u moralni realizam.¹⁶

¹⁶ Poznati filozof biologije Michael Ruse (2009: 297-313), primjerice smatra kako je etika adaptacija za ljude koji žive u društvenim zajednicama, odnosno iluzija koju je postavila prirodna selekcija kako bi nas učinila dobrim suradnicima. Ruse zagovara etički skepticizam, ili ne-realizam. Darwinist je i u skladu s time mišljenja da ne postoji objektivna moralna stvarnost,

Međutim, paradoks nastaje, kao što je razmatrano ranije, kada filozofi pokušavaju osmisliti normativne etičke teorije koje bi bile u skladu s našim evolucijskim instinktima (moralnim intuicijama). Drugim riječima, izbjeći prigovor kontraintuitivnosti je jednome etičaru Sizifov posao. Ukoliko prihvaćamo rezultate istraživanja o moralnim intuicijama ponuđene od strane raznih filozofa i znanstvenika (tzv. naturalizirani pristup), morali bismo biti spremni odustati od inzistiranja na usklađenosti normativnih etičkih teorija s našim uobičajenim moralnim intuicijama. Zapravo, čini se kako teško možemo prihvatiti objašnjenja evolucijske psihologije i ostati dosljedni etički intuicionisti. Naravno, treba imati na umu da moral kako ga danas razumijemo nije isto što i recipročni ili srodnički altruizam.¹⁷ Moralna vjerovanja moraju zadovoljavati uvjete *preskriptivnosti* (posjedovanje nekog vjerovanja stvara obvezu djelovanja u skladu s njime), *univerzalnosti* (posjedovatelj vjerovanja mora vjerovati da ono vrijedi univerzalno), *kategoričnosti* (posjedovatelj vjerovanja ne može vjerovati u iznimke od usvojenog vjerovanja) te prema nekim izvorima i *internaliziranosti* (vjerovatelj vjerovanje mora prihvaćati kao vlastito) (Bracanović, 2007: 132-133). No ako su moralne intuicije temelj moralnosti, tada slijedi da su temelji moralnosti emocionalno opterećeni odgovori na podražaje iz evolucijskog okoliša. Upravo stoga, što bi moral trebao biti mnogo više od emocionalnih reakcija s ciljem promicanja podobnosti, moralnim intuicijama treba pristupati oprežno. Znanstveni je pristup u etici često pod prijetnjom pogreške prijelaza s deskriptivnih činjenica o ljudskome ponašanju na moralne norme. No ne

jedino što je objektivno je činjenica da smo moralni zbog evolucije! Darvinistička evolucijska biologija nije progresivna i zato ne možemo objektivno spoznati moralnost. Autor smatra kako biologija i srodne znanosti mogu služiti kao temelj etike. Ruseovo je mišljenje kako je moralnost u svojoj osnovi emocionalna i nema ništa objektivno u njoj, ali je dobro da ljudi usprkos tome vjeruju kako postoji dobro i loše jer to čini normativnu etiku efektivnom iluzijom. Epistemološke temelje etike čini tzv. ne-realizam, ali važan dio evolucijske etike je da mislimo kako je riječ o vrsti moralnog realizma.

¹⁷ Za detaljnija razgraničenja vidi primjerice Bracanović (2005; 2007).

čine li, u nekom smislu, etički intuicionisti sličnu pogrešku? U kontekstu moralnoga realizma se govori o postojanju moralnih istina ili činjenica te se iz njih komotno izvode moralne norme. Naravno, teško se može izjednačavati pristup i razumijevanje svijeta moralnih i znanstvenih činjenica, ali je tema svakako zrela za zasebnu diskusiju.

Mišljenja sam da naturalizirana etika nije prijetnja svemu što smo ikad smatrali moralom. Iako evolucijska psihologija prikazuje naše moralne intuicije kao inicijalne emocionalne reakcije, to ne znači da bismo se trebali početi ponašati kao divljaci, upravo suprotno. Kao bića svjesna svoje moguće zamagljene moralne perspektive, trebali bismo se s dodatnim naporom posvetiti racionalnom moralnom prosuđivanju, odnosno upravo onome što bi moral i trebao biti. Primjena racionalnog promišljanja će nam pomoći kako bismo nadišli zaostale 'instinkte' koji možda danas promašuju svoju primarnu svrhu. Kako ne bismo ostali bez ikakvih temelja u etici, prema Singeru, ćemo u moralnim dilemama posegnuti za *racionalnim intuicijama* i pomoću njih primjerice izračunati ukupne posljedice našega djelovanja. Ukoliko usvojimo revidiranu ulogu intuicija u etici, čini se da konzekvencijalističke, a s njima i ostale normativne etičke teorije, mogu nastaviti egzistirati bez intuicionističkih okova.

Utilitaristi će prvenstveno 'profitirati' na razjašnjenju različitih reakcija unutar moralnih dilema (poput ranije opisane tramvajske dileme), dok će egoisti možda ipak proći nešto skromnije. Iako se *prima facie* čini kako evolucijska objašnjenja moralnosti savršeno uokviruju načela etičkoga egoizma, ne smijemo upasti u zamku naturalističke pogreške. Evolucijska objašnjenja su isključivo deskriptivnog tipa, odnosno ona opisuju ljudsko ponašanje u kategorijama koje zapravo pripadaju stajalištu zvanom psihološki egoizam.¹⁸ Činjenica da se ljudi ponašaju kao egoisti (koja je u svojoj

¹⁸ Psihološki egoizam je psihološka teorija koja ljudsko ponašanje objašnjava kao motivirano isključivo vlastitim interesom. Riječ je o deskriptivnoj teoriji (ona tek opisuje ljudsko

osnovi biološki uvjetovana) ne implicira da je takvo ponašanje preskriptivno. Međutim, usudila bih se reći kako ne možemo zanemariti jednostavnost i prirodnost koju etički egoizam dobiva unutar ovoga konteksta (pod uvjetom da jednostavnost ne shvatimo kao nedostatak). Ne treba ni zanemariti pretpostavku kako strogo odvajanje deskriptivnog i normativnog možda i nije u potpunosti moguće.¹⁹ Možda bismo, u nekome od mogućih svjetova, etički egoizam mogli razumjeti kao normativnu etičku teoriju najbližu evolucijskom aspektu moralnosti.

No čak i ako ostavimo ova naturalizirana nagađanja po strani, priča etičkog egoizma ne bi trebala biti tako crno-bijela kako ju se najčešće razumije, posebice u kontekstu kontraintuitivnosti. Primjerice, Keith Burgess-Jackson²⁰ (na tragu Singera i ostalih istomišljenika) također propituje vjerodostojnost intuicija kao testa adekvatnosti moralnih teorija. Naime, ako su etičke teorije način usmjeravanja ljudskog ponašanja, a ne njegovo opisivanje i rekonstruiranje – njihovi su zagovornici spremni ‘zagristi tvrd orah’ i pomiriti se s činjenicom da se nekome njihova teorija ne sviđa. Nijedna moralna teorija ne može nikada udovoljiti svima. Štoviše, bilo bi zapanjujuće, kaže Jackson, kada bi ijednoj to pošlo za rukom (Burgess-Jackson, 2003: 380-381).

Ukratko, normativne etičke teorije ne bi trebale imati obvezu udovoljavanja nebrojenim ljudskim intuicijama upravo zato što su normativnog karaktera. Drugim riječima, ako se uspješno prikazalo da su moralne intu-

ponašanje) prema kojoj ljudi uvijek čine – i mogu činiti – samo ono što žele. Krajnji cilj i motiv svakog djelovanja je vlastita korist.

¹⁹ Mnogi autori smatraju kako ne treba brzati sa zaključcima koji reduciraju etiku na evolucijsku teoriju i pritom činiti naturalističku pogrešku, ali implikacije evolucijskih objašnjenja moralnosti nisu niti isključivo deskriptivne. Primjerice kako navodi Bracanović (2007: 182): „Moralne norme jamačno ne mogu biti posve neovisne o činjenicama o ljudima koje otkriva evolucijska teorija, iako iz njih možda i nisu logički izvedive“.

²⁰ K. Burgess-Jackson poznat je kao zagovornik modificirane verzije etičkog egoizma zvane deontološki egoizam koja prema njegovu mišljenju udovoljava uvjetima plauzibilne etičke teorije. Deontološki egoisti nemaju dužnost uvijek maksimizirati vlastiti interes, ali također nemaju dužnost djelovati na korist drugih.

icije biološko nasljeđe naše evolucijske prošlosti, nije jasno zašto bismo im pridavali ikakvu normativnu snagu (Singer, 2005: 331). Iako se u suvremenoj filozofiji vode ozbiljne rasprave o ulozi znanstvenih objašnjenja u etici (deskriptivno-normativno, altruizam-moral) smatram da moral, kako ga danas razumijemo, nije neopterećen biološkim naslijedom naše evolucijske prošlosti. Činjenica da smo izgradili sustav koji često smatramo isključivo normativnim nas ne bi trebala spriječiti da koristimo rezultate znanstvenih istraživanja prilikom njegova propitivanja.²¹

²¹ Zahvaljujem se recenzentima i uredništvu časopisa *Scopus* na trudu i korisnim komentarima, a za sve eventualne propuste i prijeporna tumačenja u potpunosti preuzimam odgovornost.

Bibliografija

Bracanović, T. 2005. „O nekim konceptualnim i eksplanatornim poteškoćama evolucijske etike“, *Prolegomena* 4/1, 49-70.

———. 2007. *Evolucijska teorija i priroda morala* (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu).

Burgess-Jackson, K. 2003. „Deontological Egoism“, *Social Theory and Practice* 29(3), 357-385.

Dancy, J. 2001. [1985]. *Uvod u suvremenu epistemologiju*, prev. Z. Čuljak (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu).

———. 2009. „Harold Arthur Prichard“, u: E.N.Zalta (ur.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2010 Edition), <http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/prichard/>, (stranica posjećena: 17. rujna 2013.).

Greene, J.D. 2003. „From Neural ‘is’ to moral ‘ought’: What are the Moral Implications of Neuroscientific Moral Psychology?“, *Nature Reviews Neuroscience* 4, 847-850.

Greene, J.D., Sommerville, R.B., Nystrom, L.E., Darley, J.M., & Cohen, J.D. 2001. „An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment“, *Science* 293, 2105-2108.

Haidt, J. 2001. „The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment“, *Psychological Review* 108, 814-834.

Halder, A. 2008. *Filozofijski rječnik*, prev. A. Sesar (Zagreb: Naklada Jurčić).

Huemer, M. 2008. [2005]. *Ethical Intuitionism* (New York: Palgrave MacMillan).

Knobe, J. 2007. „Experimental Philosophy“, *Philosophy Compass* 2/1, 81-92.

Persson, I., Savulescu, J. 2012. *Unfit for the Future: The Need for Moral Enhancement* (Oxford: Oxford University Press).

Prichard, H.A. 1912. „Does Moral Philosophy Rest on a Mistake?“, *Mind* 21, 21-37.

Pust, J. 2012. „Intuition“, u: E.N. Zalta (ur.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), <http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/intuition/>, (stranica posjećena: 17. rujna 2013.).

Rachels, J. 2003. [1941]. *The Elements of Moral Philosophy* (Boston: McGraw-Hill).

Ruse, M. 2009. „The Biological Sciences Can Act as a Ground for Ethics“, u: F. J. Ayala i R. Arp (ur.) *Contemporary Debates in Philosophy of Biology* (Oxford: Wiley-Blackwell), 297-315.

Singer P. 2005. „Ethics and Intuitions“, *Journal of Ethics* 9 (3-4), 331-352.

Sinnott-Armstrong, W. 2006. „Moral Intuitionism Meets Empirical Psychology“, u: M. Timmons i T. Horgan (ur.) *Methaethics after Moore* (Oxford University Press, New York), 339-365.

Intuitions as an Adequacy Criterium of Normative Ethical Theories?

KAROLINA KUDLEK

ABSTRACT: Intuitions in philosophy, especially moral, play important role. Ethical or moral intuitions are usually understood as a ‘test’ of moral adequacy, in other words they indicate whether some specific ethical theory is acceptable or not. Common way of refuting ethical theories is to show that they, under certain circumstances, lead to conclusions which are conflict with our common moral intuitions. The majority of normative ethical theories, at least at some of their formulations, end up dealing with a problem of counterintuitivity. That problem particularly affects consequentialist normative ethical theories (like utilitarianism or ethical egoism). The aim of this paper is to question the credibility of intuitions in general, as well as their origin and purpose. With that intent I will use recent research results in neuroscience and evolutionary psychology which provide completely different account on morality and intuitions. These results make a strong case that intuitions are firmly tied to emotions which interfere with moral reasoning and may cause irrational decisions and actions. Even though the topic of evolutionary origins of morality is hardly news in ethics, the fact that ethical intuitions can be viewed as a biological residue of our evolutionary history must brought their normative role into question.

KEYWORDS: Counterintuitivity, ethical intuitionism, evolutionary psychology, evolutionary theory, moral intuitions, naturalized ethics, neuroscience, normative ethical theories, trolley case dilemma.